

УДК 351.72

З. В. Гбур,

к. держ. упр., докторант,

Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Z. Hbur,

PhD (public administration science), doctoral student,

National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

ACTUAL HYBRID THREATS OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті розкрито зміст збройних конфліктів та два підходи до розуміння сутності війни. Перший, пов'язаний з традицією Карла фон Клаузевіца, визначає війну як організоване насильство, що має на меті досягнення соціальних та політичних цілей. Другий підхід виходить із праць Цицерона, який твердив, що війна — це правова ситуація та умови, яке легітимізують насильство та визначають його допустимі межі. Визначено сутність гібридної загрози. З'ясовано основні джерела і чинники воєнної небезпеки України в сучасних умовах, а також форми та способи ведення збройної боротьби. Охарактеризовано класифікацію гібридних загроз економічній безпеці України та суспільству на сучасному етапі.

This article discusses the content of armed conflicts and two approaches to understanding the essence of the war. The first, related to the tradition of Karl von Clausewitz, defines war as an organized violence aimed at achieving social and political goals. The second approach comes from the works of Cicero, who argued that war is a legal situation and conditions that legitimize violence and determine its permissible limits. The essence of the hybrid threat is determined. The main sources and factors of military danger of Ukraine in modern conditions, as well as forms and methods of armed struggle, are found out. The classification of hybrid threats to economic security of Ukraine and society at the present stage is described.

Ключові слова: війна, гібридна війна, державне управління, безпека, економічна безпека.

Key words: war, hybrid war, state administration, security, economic security.

ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

Сучасні умови міжнародного середовища характеризуються процесам і глобалізації, розвитком економіки та міжнародних норм права, зростанням рівня науково-технічного прогресу та інноваційних технологій. Однак на заваді загальносвітовому благополуччю постало нове явище "гібридна війна". Сутність проблеми полягає у розкритті сутності даного поняття у контексті сучасних реалій ведення війни, що відбувається поза межами, що окреслені у конвенційно-закріплених стандартах та правилах. Дослідження даного питання є актуальним у зв'язку з тим, що проблема "гібридної війни" піднімається не лише у наукових колах, а й на різних рівнях державного управління, юридичних структур з метою забезпечення безпечних умов функціонування всіх сфер державного функціонування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання гібридних загроз економічній безпеці України досліджувалися у науково-дослідницьких працях таких авторів, як: Р. Арзуманяна [1], Є. Магди [2], М. Мальського [3], В. Мартинюка [4], В. Предборського [5], І. Руснака [6] та інших.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Основною метою написання статті є окреслення актуальних гібридних загроз економічній безпеці України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний стан розвитку світового господарства характеризується розповсюдженням різнопланових форм гібридних війн. Така ідея не є новою, оскільки у військовій історії існує немало прикладів нетрадиційних війн, в яких використовувалася нелінійна тактика та нерегулярні збройні формування, які є прадавніми формами даного виду протистояння.

Зазвичай гібридні форми війни не є суто воєнним протистоянням, а включають економічні, психологічні та партизанські засоби нападу. Структура та величина впливу цих компонентів, міра їх використання у певному протистоянні залежать від поточного рівня розвитку економіки та технологій.

Загальновідомо, що війни та збройні конфлікти є просторово-часовими процесами, в основі яких лежать найрізноманітніші суперечності, а також використання різномасштабних військових формувань на певних територіях для досягнення певних цілей. Гібридні сили успішно використовують технологічно передові системи таким чином, що вони працюють на межі можливостей. Тому гібридні збройні сили мають перевагу над традиційною армією, яка діє суворо в рамках уставу. Загалом, гібридна загроза відзначається тим, що стирає традиційні уявлення та практики війни [2].

Як зауважує В. Предборський, необхідність модернізації вітчизняного суспільства часто обмежується копіюванням досвіду вестернізації, чи удосконаленням радянської моделі реформування, що призводить лише до зростання численних загроз національній безпеці, серед яких одне з головних місць належить феномену синергетичної системи управлінських криз, активованих як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Процеси кризового інвазійного тиску захопили не тільки соціально-економічні, а й інші суспільні процеси, зокрема військові, перетворивши їх на систему модифікованого кризового механізму функціонування суспільства. У зв'язку з цим реформування у будь-якій сфері життя і діяльності (політичній, соціальній, економічній, військовій, організаційній, правовій) у сучасному вітчизняному суспільстві має спиратися на загальні закономірності адекватного реформування [5].

Існує загалом два підходи до розуміння сутності війни. Перший, пов'язаний з традицією Карла фон Клаузевіца, визначає війну як організоване насильство, що має на меті досягнення соціальних та політичних цілей. Цей підхід дистанціюється від моральних, правових, етичних аспектів війни, або сприймає їх через призму військово-політичних інтересів. Другий підхід виходить із праць Цицерона, який твердив, що війна — це правова ситуація та умови, яке легітимізує насильство та визначають його допустимі межі. Таким чином, вводиться поняття "мирний стан" та "військовий стан", залежно від того чи є насильство легітимним. Розрізнення мирного та військового стану є критично необхідною річчю. Війна створює принципово іншу реальність, формує власне розуміння моральної, етичної, правової норми, яке потребує визначення засобами військового права. Поки правове поле залишається невизначеним, ми не можемо говорити про організоване ведення бойових дій, а насилля може стати неконтрольованим, що тим не менш, не означатиме війни [1, с. 39].

Відповідно, саме ці особливості і є основною загрозою гібридної війни. В умовах війни зазвичай складно чітко визначити, хто є суперником у конкретному протистоянні, а також визначити джерело впливу правових, етичних та моральних фреймів.

У цьому контексті варто навести визначення поняття "гібридна загроза" — це будь-який противник, який одночасно та адаптовано використовує співвідношення звичайного озброєння, нерегулярну тактику, тероризм та злочинну поведінку в зоні бойових дій для досягнення своїх політичних цілей [9].

Гібридні загрози включають у себе коло різних режимів ведення війни, що відноситься до себе стандартне озброєння, нерегулярні тактики і формування, терористичні акти (в тому числі і насилля та примус) і кримінальний безлад. На сьогоднішній час цей термін має три гілки. Гібридність може відноситися, перш за все, до військової ситуації та умовам; по-друге, до стратегії та тактики противника; по-третє, до типу сил, які держава повинна створювати та підтримувати [9].

Розмірковуючи про виникнення воєнних загроз, слід визначити основні джерела і чинники воєнної небезпеки України в сучасних умовах. Як зауважує І. Руснак, існуючі джерела воєнної небезпеки для України за походженням можна поділити на зовнішні та внутрішні. До основних зовнішніх джерел належать [6]:

- наявність територіальних претензій до України;
- зацікавленість у зміні зовнішнього та внутрішнього політичного курсу України на свою користь;
- прагнення до зменшення політичної, економічної, воєнної ваги України в інтересах свого домінування в регіоні;
- ведення проти нашої держави ворожої пропаганди, підтримка дій сепаратистських сил в Україні, сприяння розпалюванню міжетнічних та міжконфесійних протиріч;
- зацікавленість у встановленні контролю над стратегічними об'єктами та комунікаціями України;
- наявність поблизу кордонів України значних угруповань військ.

Актуальність наведених джерел набувають особливого значення з огляду на інші об'єктивні чинники, які походять із сусідніх держав. До таких чинників можна віднести [6]:

- внутрішня економічна й соціально-політична нестабільність;
- недостатня правова врегульованість міждержавних відносин з Україною.
- наявність потужного воєнного потенціалу в єдинанні з перманентним зростанням воєнних витрат.

Характер сучасних та майбутніх війн визначається тенденціями розвитку форм та способів ведення збройної боротьби. Серед них варто відзначити [2]:

1. Зростання значення стратегічного неядерного стримування супротивника шляхом масового оснащення військ новітніми засобами збройної боротьби для ведення неядерних, неконтактних (дистанційних) бойових дій.

2. Підвищення ролі динамічності та маневреності в діях військ на розрізаних напрямках з широким застосуванням сил швидкого реагування, аеромобільних військ і військ спеціального призначення.

3. Розширення простору та масштабів збройної боротьби, перенесення бойових дій із землі і поверхні морів у повітря, під воду та у космос. Одночасне вогневе та електронне ураження військ, об'єктів тилу, економіки, комунікацій на всій території супротивника.

4. Зростання ролі протидіювання в інформаційній сфері та використання новітніх інформаційних технологій.

5. Боротьба з міжнародним тероризмом, створення експедиційних сил для проведення миротворчих і антитерористичних операцій.

Що стосується міжнародного досвіду, то в ЄС доволі чітко ідентифікували "гібридні загрози" та визначали заходи протидії. Була розроблена низка документів, включаючи Глобальну стратегію ЄС, Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам (06.04.2016 р.) [7] і Спільна доповідь Європейському парламенту і Європейській Раді з його імплементації (19.07.2017 р.) [8], Оперативний протокол ЄС з протидії гібридним загрозам "EU Playbook" (05.07.2016 р.), Спільний робочий документ "Східне партнерство — 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуючись на головних пріоритетах та реальних результатах" (15.12.2016 р.), доповідь Європейського парламенту "Протидія гібридним загрозам: Співпраця ЄС-НАТО" (березень 2017 р.).

В ЄС класифікують сфери протидії таким загрозам: інформаційна сфера, енергетика, транспорт та інфраструктура, космос, військова сфера, охорона здоров'я і продовольча безпека, кібер-простір, фінансова сфера, промисловість, громадський або суспільний вимір. Слід зазначити, що в ЄС досить серйозно підійшли до виявлення гібридних загроз і ще минулого року запропонували створити Центр аналізу гібридних загроз ЄС (EU Hybrid Fusion Cell) в рамках Розвідувального і ситуативного центру ЄС (EU Intelligence and Situation Centre, EU INTSEN) Європейської служби зовнішньої дії. Саме на цю нову структуру, яка у травні 2017 року набула повної оперативної здатності, і покладається завдання збору, аналізу і доведення відкритої та закритої інформації стосовно індикаторів та попереджень про гібридні загрози. Цей Центр підводить гібридні загрози під єдиний європейський знаменник та доводить відомості про них, у тому числі й у формі "Гібридного Бюлетеня" (Hybrid Bulletin), до інституцій ЄС і країн-членів Євросоюзу [4].

В Україні ж під загрозою виявились практично усі сфери суспільного життя — економіка, політика, культура пам'яті та інформаційного споживання, навіть ідентичність. Слабка диверсифікація ринків збуту української продукції, прив'язаність до російського ринку базових секторів вітчизняного господарства, відсутність альтернативних джерел постачання ресурсів — усе це перетворилося на питання національної безпеки. Промисловість, інфраструктура залишаються енерговитратними й малоефективними. Відсутність адекватної інформаційної та культурної політики спричинила культурну окупацію свідомості значної частини громадян. Зусиллями пропаганди була нав'язана штучна проблема дискримінації російськомовного населення, страх перед ефемерною загрозою "бандерівщини". Український інформаційний простір без належного російськомовного й англійськомовного контенту виявився замкненим, неконкурентним, не готовим донести українську позицію до світової спільноти [2].

Дослідник В. Мартинюк пропонує таку класифікацію гібридних загроз економічній безпеці України та суспільству на сучасному етапі [4]:

1) у військовій сфері:

— діяльність незаконних збройних формувань на території України, що спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури;

— діяльність диверсійно-розвідувальних груп агресора під маскою українських силовиків з метою дискредитації останніх;

— нелегальне розповсюдження (торгівля) зброєю, що призводить до неконтрольованого володіння зброєю населенням країни та можливостей її придбання;

— цілеспрямовані заходи дискредитації збройних сил України та інших військових формувань і силових структур;

2) у правоохоронній сфері:

— використання компромату на представників правоохоронної системи не для усунення їх від роботи, а

для просування необхідних для зацікавленої сторони рішень;

— фізичне усунення активно діючих співробітників правоохоронних органів;

— використання зовнішнього впливу на злочинні елементи для розхитування ситуації в Україні;

3) в інформаційній сфері:

— відкрите і приховане використання демократичних норм та процедур країн ЄС, а також США й інших країн-партнерів для інформаційної дискредитації України та її спроб формувати міжнародну підтримку протидії російській агресії;

— політичні та лобістські заходи на Заході, які використовуються Росією для формування сумніву у правильності позиції країн ЄС щодо продовження санкційного впливу на Кремль, а також для легітимації анексії Криму;

— використання українських телевізійних каналів та інших медіа для трансляції проросійських наративів у дозованому вигляді чи під опозиційними гаслами;

— поширення інформаційних продуктів з використанням регіональної, етнічної, мовної та іншої партикулярної ідентичності серед громадян України для формування ліній розколу в суспільстві, нав'язування відчуття дискримінації та незахищеності, підготовки соціальної бази для протестів та провокацій;

4) у кібер-сфері:

— збереження присутності російських банків в Україні, які продовжують контролювати значну частину фінансів бізнесу і громадян;

— контроль над важливими економічними активами в Україні, зокрема в енергетичному секторі (обленерго, облгаз), з боку російських або проросійськи налаштованих власників, що робить можливим тихі диверсії (саботаж, умовні аварії і простої), впровадження шкідливого програмного забезпечення для подальших кібер-атак, руйнування стратегічних підприємств;

— зовнішній економічний вплив на діяльність крупних підприємств, що створює передумови для впливу на великі робітничі колективи та маніпулювання (шахтарські протести);

5) у сфері прав людини, національних меншин:

— експлуатація зовнішнім суб'єктом тематики "захисту прав національних меншин", "порушення прав в сфері мовної політики", "прояву дискримінації за національною ознакою" задля досягнення власних цілей;

— використання питань мовної політики для дестабілізації ситуації в країні;

— інспіровані ззовні ущемлення прав національних меншин з метою розпалювання міжетнічної ворожнечі, стимулювання проявів сепаратизму і дестабілізації ситуації тощо.

Як наголошують аналітики, гібридні загрози також концентруються у невійськовій сфері. До основних транснаціональних загроз для України, що активно експлуатуються у гібридній війні, на сучасному етапі можна віднести [3]:

— наявність сепаратистських тенденцій в окремих прикордонних районах: на додачу до тимчасово окупованих Криму та частини території Донбасу спостерігаємо непевність на Закарпатті (русинський сепаратизм); наявність подвійних паспортів у мешканців Буко-

вину, Закарпаття, прикордонних територій з Московською Федерацією, що дають змогу використовувати карту "захисту своїх громадян";

— відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, боротьби зі злочинністю, особливо її організованими формами і тероризмом; як результат, маємо неконтрольоване проникнення диверсійних груп та груп провокаторів на територію України;

— неконтрольований вплив за межі України матеріальних і фінансових ресурсів, передусім із непідконтрольних територій;

— безпідставна міграція (коли мешканці непідконтрольних територій приїжджають в Україну за пенсіями та виплатами і повертаючись назад підтримують окупацію України Москвою) та криміналізація суспільства.

Така різноманітність слабких місць у контексті гібридних загроз дозволяє зробити висновок про те, що дане питання залишається актуальним і сьогодні, що в свою чергу створює небезпеку дестабілізаційних процесів та ослаблення України шляхом порушення системи прав і свобод громадян, зниження рівня їхнього життя та мирного існування.

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, ми бачимо, що в умовах "гібридної" війни на передній план виходять проблеми насильницького розв'язання конфліктів, що характеризується високою інтенсивністю і широким застосуванням методів прямої агресії, а також здатністю залучати у свою сферу і заражати все нових людей, руйнуючи історично сформовану систему державної стабільності і, отже, безпеку. Щоб перемогти у "гібридній" війні, треба мати найсучасніші збройні сили, силові структури, що здатні до проведення антитерористичної боротьби, удосконалені та захищені засоби інформаційної боротьби.

Література:

1. Арзуманян Р.В. Определение войны в 21 веке. Обзор XXI ежегодной конференции по стратегии Института стратегических исследований Армейского военного колледжа, 6—8 апреля 2010 / Р.В. Арзумян. — Ереван, 2011. — 60 с.

2. Магда Є.М. Гібридна війна: сутність і структура феномену / Є. Магда // Міжнародні відносини: Серія "Політичні науки". — 2014. — № 4.

3. Мальський М.З. Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 21 квітня 2017 року / Упорядники: М.З. Мальський, О.С. Кучик, Р.В. Вовк. — Львів: Факультет міжнародних відносин, 2017. — 96 с.

4. Мартинюк В. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і східного партнерства. — Київ — 2018. — 106 с.

5. Предборський В.А. "Гібридна" війна як відбиття закономірностей розвитку суспільства незавершеної модернізації / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. — 2014. — № 10. — С. 13—18.

6. Руснак І.С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони / І.С. Руснак // Наука і оборона. — 2015. — № 2. — С. 9—14.

7. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats — a European Union response [Електронний ресурс] / European Commission. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>

8. Joint Report to the European Parliament and the Council on the implementation of the Joint Framework on countering hybrid threats — a European Union response. [Електронний ресурс] / EU Council. — Режим доступу: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11539-2017-INIT/en/pdf>

9. The origins of the concept of a hybrid war. Electronic journal "The Bell" 28 Feb. 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>

References:

1. Arzumanyan, R.V. (2011), *Opredelenye vojny v 21 veke. Obzor XXI ezhegodnoj konferentsyy po strategiyu Ynstitutu strategicheskyykh yssledovanyj Armejskoho voennoho kolledzha* [The definition of war in the 21st century], Yerevan, Armenia.

2. Mahda, Ie. M. (2014), "Hybrid war: the essence and structure of the phenomenon", *Mizhnarodni vidnosyny*, vol. 4.

3. Mal's'kyj, M.Z. (2017), "Cross-border security: political, legal, socio-economic, humanitarian and environmental dimensions.", *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Collection of materials of the International scientific and practical conference], L'viv, Ukraine, 21 april.

4. Martyniuk, V. (2018), *Hibrydni zahrozy Ukraini i suspil'na bezpeka. Dosvid IeS i skhidnoho partnerstva* [Hybrid threats to Ukraine and public safety], Kiev, Ukraine.

5. Predbors'kyj, V. A. (2014), "Hybrid war as a reflection of the laws of development of a society of incomplete modernization", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 10, pp. 13—18.

6. Rusnak, I. S. (2015), "Ukraine's military security in the light of the reform of the security and defense sector", *Nauka i oborona*, vol. 2, pp. 9—14.

7. EUR-Lex Access to European Union law (2016), "Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats - a European Union response", available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN> (Accessed 28 Feb 2018).

8. EU Council (2017), "Joint Report to the European Parliament and the Council on the implementation of the Joint Framework on countering hybrid threats - a European Union response", available at: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11539-2017-INIT/en/pdf> (Accessed 28 Feb 2018).

9. Electronic journal "The Bell" (2015), "The origins of the concept of a hybrid war", available at: <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013> (Accessed 28 Feb 2018).

Стаття надійшла до редакції 07.03.2018 р.